

**PRZEGLĄD ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO
DOTYCZĄCEGO SPRAW KARNYCH**

**Zeszyt nr 1/2005
(obejmuje okres 1 stycznia – 31 marca 2005 r.)**

**BIURO STUDIÓW I ANALIZ
DZIAŁ PRAWA EUROPEJSKIEGO**

Opr.: Małgorzata Wąsek-Wiaderek

SPIS TREŚCI

CZEŚĆ A AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach polskich.....	4
Informacje wstępne i dane statystyczne.....	4
<i>Charzyński przeciwko Polsce</i> - decyzja Czwartej Izby ETPCz z dnia 1 marca 2005 r., skarga nr 15212/03, (kluczowe zagadnienia: ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki jako „środek odwoławczy” w rozumieniu art. 35 ust. 1 Konwencji).....	4
<i>Sokołowski przeciwko Polsce</i> - wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 29 marca 2005 r., skarga nr 75955/01, (kluczowe zagadnienia: swoboda wypowiedzi w debacie publicznej).....	6
AII – Orzecznictwo ETPCz w sprawach przeciwko innym państwom Rady Europy.....	9
<i>Accardi i inni przeciwko Włochom</i> – decyzja Trzeciej Izby ETPCz z dnia 20 stycznia 2005 r., skarga nr 30598/02, (kluczowe zagadnienia: prawo oskarżonego do rzetelnego procesu a ochrona nieletniego pokrzywdzonego przestępstwem na tle seksualnym).....	9
A-VARIA.....	12
<i>Reinprecht przeciwko Austrii</i> , sprawa zawisła przed ETPCz, po wydaniu częściowej decyzji w przedmiocie dopuszczalności skargi z dnia 12 października 2004 r., skarga nr 67175/01, (kluczowe zagadnienia: rzetelność postępowania w przedmiocie tymczasowego aresztowania, publiczność posiedzeń sądu orzekającego w przedmiocie tymczasowego aresztowania).....	12
<i>Emesa Sugar N.V. przeciwko Holandii</i> , decyzja Trzeciej Izby ETPCz z dnia 31 stycznia 2005 r., skarga nr 62023/00, (kluczowe zagadnienia: dopuszczalność orzekania przez ETPCz o naruszeniu zasady rzetelnego procesu w postępowaniu przed ETS).....	12
<i>Brudnicka i inni przeciwko Polsce</i> – wyrok Trzeciej Izby ETPCz z dnia 3 marca 2005 r., skarga nr 54723/00, (kluczowe zagadnienia: niezawisłość i bezstronność izb morskich na gruncie art. 6 Konwencji).....	13
WYBRANE PIŚMIENICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCZ W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIENÍ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCZ ZA OKRES 1 STYCZNIA – 31 MARCA 2005 r.	15

<i>CZĘŚĆ B</i> BI – Orzecznictwo ETS związane z problematyką prawnokarną.....	17
Sprawa C-469/03, wyrok z dnia 10 marca 2005 r. wydany w trybie art. 234 TWE w ramach odpowiedzi na pytanie prejudycjalne Tribunale de Bologna zadane w związku z postępowaniem karnym przeciwko F. M. Miraglii (kluczowe zagadnienia: obowiązywanie zasady <i>ne bis in idem</i> w prawie unijnym).	17
B-VARIA	23
Sprawa C-176/03 – postępowanie w toku; skarga wniesiona przez Komisję Europejską przeciwko Radzie na podstawie art. 35(6) TUE o stwierdzenie nieważności decyzji ramowej 2003/80/WSiSW z dnia 27 stycznia 2003 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne.....	23
WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ ZA OKRES 1 stycznia – 31 marca 2005 r.	24

CZEŚĆ A

AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach polskich

Informacje wstępne i dane statystyczne

W okresie 1 stycznia do 31 marca 2005 r. ETPCz ogłosił 9 wyroków w sprawach polskich, z czego zaledwie 1 wyrok dotyczył sprawy karnej (*Sokołowski p. Polsce*). Został on omówiony poniżej.

Charzyński przeciwko Polsce - decyzja Czwartej Izby ETPCz z dnia 1 marca 2005 r., skarga nr 15212/03, (**kluczowe zagadnienia**: ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki jako „środek odwoławczy” w rozumieniu art. 35 ust. 1 Konwencji).

Znaczenie danego orzeczenia dla prawa polskiego i praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

W przedstawionej decyzji ETPCz uznał, że ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (dalej: *ustawa o skarga na przewlekłość*) stanowi skuteczny krajowy środek odwoławczy, który, zgodnie z art. 35 ust. 1 Konwencji, skarżący musi wyczerpać zanim skieruje skargę na przewlekłość postępowania na podstawie art. 6 Konwencji. ETPCz wypowiedział się w tej sprawie o skuteczności skargi na przewlekłość na gruncie sprawy karnej rozpatrywanej przez Sąd Okręgowy w Warszawie. Dictum Trybunału ustalone w tej sprawie pozwala stwierdzić, że Polska ostatecznie wypełniła swoje zobowiązania wynikające z wyroku *Kudła p. Polsce* z 20 października 2000 r. Jednocześnie należy oczekiwać, że wszyscy potencjalni skarżący się na przewlekłość postępowań karnych, aby skutecznie wnieść skargę do Strasburga, będą musieli skorzystać z drogi prawnej stwierdzania przewlekłość przewidzianej w tej ustawie.

1. Stan faktyczny sprawy

W dniu 22 listopada 1996 r. do Sądu Okręgowego w Warszawie wpłynął akt oskarżenia przeciwko skarżącemu i innym współoskarżonym w sprawie o oszustwo i fałszerstwo. Pierwsza rozprawa w sprawie została wyznaczona na 28 czerwca 2000 r., ale odroczone ją ze względu na niestawiennictwo skarżącego. Kolejne rozprawy odbyły się w następujących terminach: 8 listopada, 6 grudnia 2000 r., 10 stycznia, 8 lutego, 24 kwietnia, 26 czerwca, 8 sierpnia 2001 r. Trzy kolejne rozprawy odbyły się w październiku 2001 r., po czym sąd wydał wyrok w dniu 30 października 2001 r.

W toku postępowania apelacyjnego Sąd Apelacyjny w Warszawie wydał wyrok w dniu 4 grudnia 2002 r. Sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania i obecnie toczy się przed Sądem Rejonowym w Warszawie.

2. Zarzuty skarżącego

W skardze skierowanej do ETPCz w dniu 30 kwietnia 2003 r. skarżący zarzucił przewlekłość postępowania karnego prowadzonego przeciwko niemu przed sądami warszawskimi.

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

W sprawie tej rząd RP twierdził, że skarżący winien wykorzystać środek skarżenia się na przewlekłość postępowania przewidziany ustawą o skardze na przewlekłość. Rząd podkreślił, że przepis przejściowy zawarty w art. 18 ustawy daje taką możliwość. Zauważył też, że okoliczności przedmiotowej sprawy uzasadniają odejście od ogólnej zasady, zgodnie z którą spełnienie warunku dopuszczalności skargi w postaci „wyczerpania krajowych środków odwoławczych” należy badać w odniesieniu do sytuacji prawnej zaistniałej w dniu wniesienia skargi.

Ze swej strony skarżący twierdził, że środek prawny przewidziany ustawą o skardze na przewlekłość jest nieskuteczny z następujących powodów: 1) kwota pieniężna, jaką można uzyskać wskutek wniesienia skargi (10 000 zł) jest dużo niższa niż kwoty zwyczajowo zasądzone przez ETPCz w sprawach o przewlekłość; 2) dopuszczalność wniesienia skargi jedynie raz na rok zbytnio zawęża zakres jej zastosowania; 3) dostęp do skargi ogranicza konieczność wniesienia opłaty w wysokości 100 zł.

Dokonując oceny słuszności zarzutów skarżącego ETPCz przypomniał wpierw ogólne wymogi, jakie musi spełniać krajowy środek odwoławczy, aby został uznany za „skuteczny” (pewność dostępności środka, nie tylko w teorii, ale także w praktyce). ETPCz podkreślił też, że krajowy środek odwoławczy jako remedium na przewlekłość postępowania powinien zapobiegać powstaniu naruszenia lub jego kontynuacji oraz gwarantować odpowiednie zadośćuczynienie za naruszenie, które już nastąpiło.

Trybunał przypomniał także, że wielokrotnie już czynił odstępstwa od zasady badania spełnienia wymogu wyczerpania krajowych środków odwoławczych w odniesieniu do środków dostępnych w czasie wniesienia skargi. Odstępstwa te są szczególnie usprawiedliwione w sprawach dotyczących przewlekłości postępowania. Dlatego też ETPCz uznał, że takie odstępstwo jest usprawiedliwione także w niniejszej sprawie.

Analizując treść polskiej ustawy o skardze na przewlekłość ETPCz podkreślił, że oddziaływanie środka prawnego ustanowionego tą ustawą zostało wzmocnione dzięki interpretacji jej przepisów dokonanej uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2005 (III SPP 113/04) dopuszczającej retroaktywne stosowanie ustawy do przewlekłości postępowań zaistniałych przed dniem jej wejścia w życie.

W odniesieniu do pierwszego zarzutu skarżącego dotyczącego wysokości kwoty pieniężnej, jaką sądy mogą zasądzić na rzecz skarżącego wskutek pozytywnego rozpoznania skargi, ETPCz stwierdził, że art. 15 i 16 ustawy otwiera przed skarżącym inną, dodatkową możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych z tytułu przewlekłości postępowania poprzez skorzystanie z odnośnych przepisów kodeksu cywilnego o odpowiedzialności deliktowej państwa. Fakt ten dodatkowo zaprzecza argumentom skarżącego o nieskuteczności środka przewidzianego ww. ustawą.

Zarzut ograniczenia dostępu do środka przewidzianego ustawą poprzez konieczność uiszczenia opłaty w wysokości 100 zł ETPCz uznał na niezasadny podkreślając, że kwota ta nie wydaje się być wygórowaną. Ponadto podlega ona zwrotowi w przypadku uwzględnienia skargi.

Bez przywoływania szerszej argumentacji ETPCz uznał za nietrafiony także zarzut skarżącego dotyczący możliwości wnoszenia skargi przewidzianej ustawą jedynie w rocznych odstępach czasowych.

Podsumowując ETPCZ stwierdził, iż przewidziany ustawą środek prawny spełnia test skuteczności ustalony w wyroku *Kudła przeciwko Polsce*.

Dlatego też skarga została uznana za niedopuszczalną z powodu nie wyczerpania krajowych środków odwoławczych.

Sokołowski przeciwko Polsce - wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 29 marca 2005 r., skarga nr 75955/01, (**kluczowe zagadnienia**: swoboda wypowiedzi w debacie publicznej).

Znaczenie danego orzeczenia dla prawa polskiego i praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

W omawianym wyroku ETPCz po raz kolejny orzekł naruszenie przez Polskę art. 10 Konwencji (swoboda wypowiedzi) wskutek skazania skarżącego przez sąd karny za przestępstwo przeciwko ochronie czci i nietykalności cielesnej (poprzednio miało to miejsce w wyroku w sprawie *Skalka p. Polsce* z dnia 27 maja 2003 r., skarga nr 43425/98). Przed ETPCz trwa postępowanie w sprawach kolejnych skarg przeciwko Polsce opartych na podobnych zarzutach (por. decyzja w sprawie *Malisiewicz-Gąsior p. Polsce* z dnia 29 stycznia 2004 r., skarga nr 43797/98; druga ze spraw (skarga nr 18235/02) znajduje się na etapie badania jej dopuszczalności, po złożeniu przez strony pisemnych obserwacji). Wyrok ten potwierdza ustaloną już linię orzecznictwa Trybunału, zgodnie z którą swoboda wypowiedzi w ramach debaty publicznej stanowi fundament demokratycznego państwa i podlega szczególnej ochronie. Dlatego każda ingerencja w to prawo musi być proporcjonalna i konieczna w społeczeństwie demokratycznym.

1. Stan faktyczny sprawy

W październiku 1995 r. lokalny oddział Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego opublikował broszurę zatytułowaną „Wodzisławianin”. W broszurze zawarty był krytyczny tekst autorstwa skarżącego, który dotyczył wyborów członków lokalnych komisji wyborczych w wyborach prezydenckich. Autor zarzucał, że radni samorządowi powybierali do komisji wyborczych samych siebie, i w ten sposób pozbawili innych możliwości zarobienia 150 zł, co stanowiło wówczas 2/3 miesięcznego zasiłku dla bezrobotnych. Skarżący napisał m. in.:

„Mieszkańcy Wodzisławia! Kiedy pójdziecie do urn wyborczych pamiętajcie, że komisja wyborcza nr 8 w P. będzie składać się, między innymi, Pana [...] i Pana J.K., co oznacza, że odbierając swoje wynagrodzenie odbierają wam oni 1,5 tony węgla na najbliższą zimę, a tymczasem otrzymują 8 do 10 % średniego krajowego wynagrodzenia jako zapłatę za ich pracę radnych.”

W dalszej części tekstu wymieniane były inne nazwiska radnych opatrzone wskazaniem, jakiej ilości różnych dóbr pozbawili oni lokalną społeczność poprzez przyznanie sobie możliwości zasiadania w komisji wyborczej. Ponadto skarżący stwierdził, że radni dbają tylko o interesy swoje i ich rodzin.

Po rozpowszechnieniu broszury J.K. wniósł prywatny akt oskarżenia przeciwko skarżącemu do Sądu Rejonowego w Jędrzejowie zarzucając mu popełnienie przestępstwa zniesławienia. Na posiedzeniu pojednawczym i w czasie pierwszej rozprawy J.K. wyraził gotowość pojednania się ze skarżącym, jednak skarżący odrzucił tę propozycję.

Na rozprawie w dniu 26 czerwca 1996 r. skarżący podnosił, że publikując notę nie miał zamiaru oskarżać J.K. o kradzież. Jednakże sąd wydał wyrok skazujący go za rozgłaszanie nieprawdopodobnych zarzutów wobec J.K., w celu poniżenia go i narażenia na utratę zaufania potrzebnego do wykonywania funkcji radnego, tj. za popełnienie przestępstwa z art. 178 § 2 k.k. z 1969 r. Sąd wymierzył skarżącemu karę grzywny w wysokości 1 000 zł, podlegającą zamianie na karę trzech

miesiący i 10 dni pozbawienia wolności w razie jej nieuiszczenia, nakazał skarżącemu zapłacenie 100 zł na rzecz miejscowego szpitala i 100 zł na rzecz J.K. Skarżący odwołał się od wyroku sądu pierwszej instancji, podkreślając w swojej apelacji, że nie było jego intencją zniesławienie J.K. W dniu 17 lutego 1997 r. Sąd Okręgowy w Kielcach utrzymał w mocy zaskarżony wyrok. Skarżący wniósł kasację od tego wyroku do Sądu Najwyższego. Podniósł w niej dwa argumenty: naruszenie zasady bezpośredniości poprzez oddalenie jego wniosku dowodowego o przesłuchanie świadka K.S., oraz naruszenie prawa do swobody wypowiedzi zagwarantowanego w art. 10 Konwencji poprzez zakwalifikowanie jego działania jako zniesławienia, podczas gdy, zdaniem skarżącego, stanowiło ono uzasadnioną krytykę osoby publicznej. Kasacja skarżącego została oddalona jako oczywiście bezzasadna na posiedzeniu w dniu 20 lutego 2001 r. Nie sporządzono uzasadnienia tego orzeczenia.

2. Zarzuty skarżącego

W skardze skierowanej do ETPCz skarżący zarzucił, że skazanie go za zniesławienie narusza jego prawo do swobody wypowiedzi zagwarantowane w art. 10 Konwencji.

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

W sprawie tej między stronami nie było sporu co do tego, że skazanie skarżącego stanowiło ingerencję w jego prawo do swobody wypowiedzi, przewidzianą przez prawo i podjętą w celu ochrony dobra prawnego wymienionego w art. 10 ust. 2 Konwencji (ochrona dobrego imienia i praw innych osób). Pozostawało zatem jedynie ustalić, czy ingerencja ta była „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”.

Trybunał na początku części merytorycznej wyroku przypomniał zasady rządzące ochroną swobody wypowiedzi na gruncie art. 10 Konwencji. Następnie, stosując owe zasady do sytuacji faktycznej przedmiotowej sprawy stwierdził, że działania skarżącego nie można uznać za atak na osobę J.K. Zdaniem ETPCz bez wątplenia broszura dotyczyła zagadnień odnoszących się do interesu publicznego, tzn. konkretnych działań miejscowych radnych podejmowanych w ramach wykonywania funkcji publicznych. Dlatego też, zdaniem ETPCz, do przedmiotowej sprawy winny mieć zastosowanie wynikające z orzecznictwa zasady odnoszące się do swobody wypowiedzi jako dopuszczalnej krytyki polityków.

Trybunał odnotował, że sądy krajowe potraktowały wypowiedź skarżącego jako odnosząca się do faktów i sugerująca, jakoby J.K. miał zamiar ukraść coś, lub jako oskarżenie o kradzież. Trybunał nie zgodził się z takim potraktowaniem wypowiedzi skarżącego. Podkreślił, że artykuł skarżącego zawarty w broszurze miał jednoznacznie ironiczny charakter, a jego celem było skrytykowanie nieprawidłowego zachowania radnych. Miał on za zadanie wskazać, że powinno się dać możliwość zasiadania w komisjach wyborczych mieszkańcom, którzy mają trudniejszą sytuację finansową niż radni. Dlatego też potencjalne wynagrodzenie za udział w komisjach wyborczych zostało w artykule porównane do wartości różnych dóbr. Ponadto autor stwierdził, że poprzez odebranie owego wynagrodzenia radni pozbawili mieszkańców owych dóbr. Podsumowując ETPCz uznał, że biorąc pod uwagę ironiczny język broszury i jej satyryczny charakter, należy wypowiedź skarżącego uznać za opinię (*value judgment*), a nie wypowiedź co do faktów.

Trybunał zauważył, że sąd pierwszej instancji orzekający w sprawie w ogóle nie wziął pod uwagę argumentów skarżącego o jego działaniu w interesie publicznym. Ponadto sąd ten przyjął, że skarżący działał w złej wierze, ale w żaden sposób nie uzasadnił, na jakich przesłankach oparł to ustalenie. Trybunał odnotował także, że sąd drugiej instancji stwierdził niedopuszczalność powołania się skarżącego na działanie w celu ochrony usprawiedliwionego interesu publicznego, jednakże w żaden sposób nie wyjaśnił swego stanowiska.

Następnie Trybunał ustalił, że opinia wyrażona przez skarżącego w niniejszej sprawie oparta była na prawdziwych ustaleniach faktycznych. Bez wątpienia bowiem, co przyznały też sądy krajowe, skarżący oparł swą opinię na niekwestionowanym fakcie, że J.K. kandydował do komisji wyborczej i został do niej wybrany przez innych radnych. Zdaniem Trybunału sądy krajowe orzekające o odpowiedzialności karnej skarżącego powinny wziąć także pod uwagę niewielki zakres rozpowszechniania broszury, która została rozdana jedynie w 150 kopiach.

Ostatecznie, mając na względzie wszystkie powyższe okoliczności, Trybunał uznał, że przyczyny ograniczenia swobody wypowiedzi skarżącego przywołane przez sądy nie stanowiły odpowiedniego i wystarczającego usprawiedliwienia dla tej ingerencji, która, w rezultacie, nie była „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”.

W ostatniej kolejności Trybunał badał, czy ingerencja w prawo skarżącego do swobody wypowiedzi była proporcjonalna do celu, dla którego została podjęta. W tym względzie Trybunał analizował charakter i dolegliwość kary orzeczonej wobec skarżącego i stwierdził, że była ona dotkliwa, zwłaszcza jeżeli uwzględni się fakt, że grzywna orzeczona wobec skarżącego stanowiła równowartość jego miesięcznego wynagrodzenia i mogła ulec zamianie na karę pozbawienia wolności w razie jej nieuiszczenia.

Z powyższych powodów Trybunał orzekł naruszenie art. 10 Konwencji oraz zasądził na rzecz skarżącego odszkodowanie w wysokości 700 euro odpowiadające równowartości wydatków poniesionych przez skarżącego w związku z prowadzonym przeciwko niemu postępowaniem karnym (obejmowało ono kwotę zasądzonej grzywny, nawiązki, oraz kosztów postępowania), oraz zadośćuczynienie w kwocie 4000 euro.

AII – Orzecznictwo ETPCz w sprawach przeciwko innym państwom Rady Europy

Accardi i inni przeciwko Włochom – decyzja Trzeciej Izby ETPCz z dnia 20 stycznia 2005 r., skarga nr 30598/02, (**kluczowe zagadnienia**: prawo oskarżonego do rzetelnego procesu a ochrona nieletniego pokrzywdzonego przestępstwem na tle seksualnym).

Znaczenie danego orzeczenia dla prawa polskiego i praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

W omawianej decyzji Trybunał uznał za niedopuszczalną z powodu oczywistej bezzasadności skargę na naruszenie prawa oskarżonych do rzetelnego procesu poprzez uniemożliwienie im bezpośredniego i wielokrotnego przesłuchania w charakterze świadków nieletnich pokrzywdzonych przestępstwem popełnionym na tle seksualnym. Orzeczenie to wpisuje się w wyraźnie zaznaczony w orzecznictwie ETPCz nurt pozwalający na pewne ograniczenia rygorystycznych wymogów rzetelnego procesu w celu ochrony nieletnich ofiar. Dość powiedzieć, że w kilku już sprawach taka tendencja orzecznicza Trybunału została wyraźnie wyartykułowana. Warto w tym kontekście wspomnieć wyrok w sprawie *S.N. przeciwko Szwecji* (z dnia 2 lipca 2002 r., skarga nr 34209/96), w którym Trybunał stwierdził: „Trybunał ma na względzie szczególny charakter postępowań karnych dotyczących przestępstw dokonanych na tle seksualnym. Takie postępowania są często postrzegane przez pokrzywdzonych jako bardzo przykre doświadczenie, w szczególności wtedy, gdy pokrzywdzony jest wbrew swej woli konfrontowany z oskarżonym. Wszystkie te okoliczności odgrywają jeszcze większą rolę w sprawach dotyczących małoletnich ofiar. Przy ocenie kwestii, czy oskarżony miał w takim postępowaniu zagwarantowane prawo do rzetelnego procesu, musi być brane pod uwagę prawo do ochrony życia prywatnego danego pokrzywdzonego. Dlatego też Trybunał przyznaje, że w postępowaniach karnych dotyczących nadużyć seksualnych muszą być podejmowane pewne środki w celu ochrony pokrzywdzonych, przy jednoczesnym zagwarantowaniu, iż środki te da się pogodzić z odpowiednim i skutecznym korzystaniem z prawa do obrony.” (§ 47 wyroku). W świetle powyższego nie może budzić wątpliwości, iż przewidziany w art. 185a k.p.k. szczególny tryb sądowego przesłuchania świadka w postępowaniu przygotowawczym pozostaje zgodny ze standardem sztrasburskim.

1. Stan faktyczny sprawy

Skarżącymi w niniejszej sprawie byli rodzice dwójki nieletnich dzieci i partner ich matki. Zostali oni oskarżeni o wykorzystywanie seksualne swoich dzieci liczących wówczas sześć i pół roku życia. W toku śledztwa pokrzywdzone dzieci zostały przesłuchane przez sędziego śledczego w obecności psychologa dziecięcego, który zadał dzieciom kilka pytań. W tym czasie skarżący, ich obrońcy oraz przedstawiciel prokuratury przebywali w odrębnym pomieszczeniu oddzielnym lustrem weneckim od pokoju przesłuchań, dzięki czemu mogli słyszeć i widzieć przesłuchiwaną pokrzywdzonych. W toku przesłuchania, ze względu na trudności w udzieleniu odpowiedzi na jedno z pytań przez świadka, sędzia śledczy opuścił pokój przesłuchań i śledził dalszy przebieg przesłuchania przez lustro weneckie.

Wszyscy skarżący zostali w późniejszym postępowaniu skazani za zarzucane im czyny. Sąd włoski oparł swe ustalenia na odtworzonym na rozprawie nagraniu audiowizualnym z przesłuchania nieletnich pokrzywdzonych przeprowadzonego w śledztwie oraz na zeznaniach osób,

które miały kontakt z pokrzywdzonymi dziećmi w czasie popełnienia przestępstwa i którym dzieci opowiedziały o zdarzeniach będących podstawą pociągnięcia skarżących do odpowiedzialności karnej. Sąd oddalił wniosek obrony o powołanie biegłego psychiatry. Skarżący zostali skazani na kary dwunastu lat pozbawienia wolności.

Skarżący odwołali się od wyroku sądu pierwszej instancji i podnieśli w apelacji zarzut bezpodstawnego oddalenia ich wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii psychologa na temat zachowania pokrzywdzonych. Ponadto domagali się ponownego przesłuchania pokrzywdzonych w obecności psychologa dziecięcego. Sąd odwoławczy utrzymał w mocy orzeczenie sądu pierwszej instancji co do winy oskarżonych, natomiast obniżył wymiar kary do dziewięciu lat pozbawienia wolności. Sąd odwoławczy stwierdził, że zeznania dzieci są spójne, były one obserwowane przez psychologa przez długi czas i przesłuchiwanie z jego udziałem w toku śledztwa. Nie ma zatem potrzeby ponownego ich przesłuchiwania. Skarżący wnieśli kasację od tego wyroku, ale została ona oddalona jako oczywiście bezzasadna.

1. Zarzuty skarżących

W skardze skierowanej do ETPCz skarżący zarzucili naruszenie art. 6 ust. 1, 2 i 3 (d) Konwencji. W szczególności skarżący stwierdzili, iż: 1) odmówiono im prawa do kwestionowania wiarygodności zeznań złożonych przez pokrzywdzonych – świadków oskarżenia poprzez odmowę ich ponownego przesłuchania; 2) odmowa powołania biegłego psychologa i przesłuchania go w czasie rozprawy narusza ich prawo do rzetelnego procesu; 3) w czasie przesłuchania pokrzywdzonych dzieci w toku śledztwa pytania do nich kierował biegły psycholog, a nie bezpośrednio sędzia śledczy.

2. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

W odniesieniu do pierwszego zarzutu Trybunał przyznał, że zeznania pokrzywdzonych dzieci stanowiły praktycznie jedyny dowód obciążający skarżących. Dlatego też skarżący winni mieć zapewnioną odpowiednią możliwość korzystania z prawa do obrony wobec tego dowodu. Jednakże Trybunał przypomniał, że w szczególnym przypadku postępowania karnego dotyczącego nadużyć na tle seksualnym dopuszczalne jest podjęcie pewnych środków w celu ochrony pokrzywdzonych, którzy często doświadczają pokrzywdzenia z tytułu przymusowej konfrontacji z oskarżonym. Ochrona ta znajduje szczególne uzasadnienie w stosunku do nieletnich ofiar takich nadużyć. Odnosząc powyższe ogólne standardy do przedmiotowej sprawy ETPCz zauważył, że skarżący i ich obrońcy mieli zapewnioną możliwość obserwowania przesłuchania pokrzywdzonych przez lustro weneckie. Mieli zatem świadomość treści zadawanych pytań i udzielanych odpowiedzi, a także mogli obserwować zachowanie pokrzywdzonych w czasie przesłuchania. Za pośrednictwem sędziego obrońcy oskarżonych mogli zadawać pokrzywdzonym dzieciom wszelkie pytania, jakie uznali za zasadne z punktu widzenia interesów ich klientów. Nie skorzystali oni z tego prawa, co należy pochytywać za milczące wyrażenie zgody na przebieg przesłuchania przeprowadzonego przez sędziego. Nagranie przebiegu przesłuchania dokonane w postępowaniu przygotowawczym było dostępne dla sądów orzekających w sprawie, zatem sądy te mogły zaobserwować zachowanie pokrzywdzonych w czasie przesłuchania, a skarżący mogli je skomentować w czasie rozprawy. Zdaniem Trybunału wszystkie powyższe okoliczności przesądziły o oczywistej bezzasadności zarzutu podniesionego przez skarżących.

W odniesieniu do drugiego zarzutu skarżących Trybunał stwierdził, że sądy krajowe przytoczyły logiczne i odpowiednie argumenty uzasadniające odmowę dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, o którego przeprowadzenie wnioskowali skarżący. Trybunał podkreślił, że pokrzywdzone dzieci przez dłuższy okres czasu pozostawały pod obserwacją psychologa służb socjalnych i żadne okoliczności nie sugerowały, iż były one niezdolne do przedstawienia zdarzeń, które stały

się ich udziałem. Ponadto dzieci były przesłuchiwane w obecności biegłego psychologa dziecięcego. Dlatego też Trybunał uznał zarzut skarżących za oczywiście bezzasadny.

Trzeci zarzut skarżących odnosił się do sposobu przesłuchiwania pokrzywdzonych dzieci, a mianowicie faktu zadawania niektórych pytań przez sędziego śledczego za pośrednictwem psychologa. Trybunał nie dopatrył się naruszenia standardu rzetelnego procesu w tym, że sędzia śledczy zadawał świadkom pytania za pośrednictwem psychologa i opuścił pokój przesłuchań na czas zadawania pytań jednemu z dzieci. ETPCz zauważył, że takie działanie miało służyć zapewnieniu nieletniemu świadkowi odpowiedniego komfortu składania zeznań. Podkreślił ponadto, że sędzia obserwował tę część przesłuchania przez lustro weneckie. Także ten zarzut skarżących został w rezultacie uznany za niedopuszczalny jako oczywiście bezzasadny.

A-VARIA

Reinprecht przeciwko Austrii, sprawa zawisła przed ETPCz, po wydaniu częściowej decyzji w przedmiocie dopuszczalności skargi z dnia 12 października 2004 r., skarga nr 67175/01, (**kluczowe zagadnienia**: rzetelność postępowania w przedmiocie tymczasowego aresztowania, publiczność posiedzeń sądu orzekającego w przedmiocie tymczasowego aresztowania).

W sprawie tej skarżący powołując się na art. 6 § 1 Konwencji zarzucał, że posiedzenia sądu, na których przedłużano stosowanie wobec niego tymczasowego aresztowania nie toczyły się w sposób jawny dla publiczności. Rząd austriacki w swoich obserwacjach kwestionował możliwość stosowania gwarancji art. 6 Konwencji do incydentalnej procedury przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania. Sprawa jest w toku.

W dniu 21 lutego 2005 r. na podstawie zezwolenia z dnia 4 stycznia 2005 r. wydanego przez prezesa Czwartej Izby Trybunału, Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: HFPCz) przedłożyła w sprawie swoją interwencję jako *amicus curiae*. W interwencji tej HFPCz opisała praktykę orzekania w przedmiocie tymczasowego aresztowania w Polsce na gruncie obowiązującego k.p.k. Stwierdzono w niej, że przepis art. 96 k.p.k. nie precyzuje, czy posiedzenia sądu w przedmiocie tymczasowego aresztowania powinny być dostępne dla publiczności. Z doświadczeń autorów interwencji wynika, że praktyka w tym zakresie jest różna: od dopuszczania przedstawicieli HFPCz do udziału w posiedzeniach i zezwalania na sporządzanie notatek, po pełną niejawność posiedzenia. Zdaniem *amicus curiae* taka sytuacja niejasności prawa w tym zakresie stanowi poważną wadę obecnie obowiązującego k.p.k. i wymaga naprawienia.

W swojej interwencji HFPCz wezwała Trybunał do stwierdzenia, że gwarancje procedury *habeas corpus* przewidzianej w art. 5 ust. 4 Konwencji powinny obejmować publiczność posiedzeń sądu, który orzeka o zastosowaniu lub przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania. Ponadto HFPCz stwierdziła, że do tej procedury winny mieć zastosowanie gwarancje art. 6 ust. 1 Konwencji (zwłaszcza publiczność postępowania), gdyż orzekanie o zastosowaniu lub przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania stanowi orzekanie o prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym i jednocześnie jest elementem orzekania o oskarżeniu w sprawie karnej.¹

Emesa Sugar N.V. przeciwko Holandii², decyzja Trzeciej Izby ETPCz z dnia 31 stycznia 2005 r., skarga nr 62023/00, (**kluczowe zagadnienia**: dopuszczalność orzekania przez ETPCz o naruszeniu zasady rzetelnego procesu w postępowaniu przed ETS).

W sprawie tej spółka Emesa Sugar zarzucała naruszenie prawa do rzetelnego procesu w postępowaniu cywilnym toczącym się przed Sądem Okręgowym w Hadze. W ramach tego postępowania sąd holenderski zwrócił się z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich. W toku postępowania prejudycjalnego Emesa Sugar zwróciła się do ETS o pozwolenie na przedłożenie pisemnej odpowiedzi na opinię Rzecznika Generalnego. Zarządzeniem z dnia 4 lutego 2000 r. wniosek ów został odrzucony. W rezultacie skarżący uznał,

¹ Pełny tekst interwencji w j. angielskim dostępny na stronie internetowej HFPCz pod adresem: www.hfhrpol.waw.pl

² Informacja o tej sprawie zamieszczona została w POESK nr 1/2004.

że postępowanie przed ETS naruszyło gwarancje art. 6 Konwencji i wniósł do ETPCz skargę przeciwko Holandii.

Przedmiotowa sprawa stwarzała Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka doskonałą sposobność do wypowiedzenia się na temat relacji pomiędzy nim a Trybunałem Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich w dziedzinie ochrony praw człowieka. Nadarzała się też sposobność do wypowiedzenia się w kwestii dopuszczalności ponoszenia przez państwa członkowskie odpowiedzialności za działania organów wspólnotowych naruszające prawa człowieka. Jednakże ETPCz nie podjął wyzwania i uznał sprawę za niedopuszczalną w oparciu o to, że postępowanie w sprawie skarżącej spółki nie dotyczyło „praw i obowiązków o charakterze cywilnym” i jako takie nie podlega gwarancjom art. 6 Konwencji (niedopuszczalność skargi *ratione materiae*). Tym samym ETPCz nie odniósł się w żaden sposób do obserwacji przedłożonych w sprawie przez rząd holenderski, skarżącego i Komisję Europejską, w których przewijał się wątek dopuszczalności ponoszenia przez państwa członkowskie Wspólnoty odpowiedzialności za naruszenia Konwencji przez organy Wspólnoty.

Brudnicka i inni przeciwko Polsce – wyrok Trzeciej Izby ETPCz z dnia 3 marca 2005 r., skarga nr 54723/00, (**kluczowe zagadnienia**: niezawisłość i bezstronność izb morskich na gruncie art. 6 Konwencji).

Znaczenie danego orzeczenia dla prawa polskiego i praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

Wyrok ten skutkuje koniecznością wprowadzenia dalszych zmian w ustawie o izbach morskich z dnia 15 grudnia 1961 r. (Dz. U. Nr 58, poz. 320 z późniejszymi zmianami). Trybunał stwierdził w nim, że sposób powoływania przewodniczących i wiceprzewodniczących izb morskich nie gwarantuje niezawisłości i bezstronności tego organu, który wykonuje funkcje sądowe. Jednocześnie Trybunał przesądził, że ostatnia nowelizacja ustawy o izbach morskich (ustawa z dnia 5 marca 2004 r., Dz. U. Nr 62, poz. 575), pomimo wprowadzenia, dla określonej grupy spraw, możliwości odwołania się od orzeczenia Odwoławczej Izby Morskiej do Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, nie zagwarantowała w wystarczającym stopniu prawa do rzetelnego procesu osobom podlegającym jurysdykcji izb morskich.

1. Stan faktyczny sprawy

Po katastrofie promu Jan Heweliusz w dniu 14 stycznia 1993 r. Izba Morska przy Sądzie Wojewódzkim w Szczecinie wszczęła postępowanie w sprawie ustalenia przyczyn jego zatonięcia. Krewni członków załogi zostali dopuszczeni do uczestniczenia w postępowaniu. W dniu 11 stycznia 1994 r. Izba wydała orzeczenie, w którym stwierdziła, że odpowiedzialność za zatonięcie ponoszą kapitan promu, służby techniczne załogi, Polski Rejestr Statków weryfikujący stan promu przed katastrofą oraz Polskie Ratownictwo Okrętowe. Dnia 18 listopada 1994 r. Odwoławcza Izba Morska przy Sądzie Wojewódzkim w Gdańsku z siedzibą w Gdyni uchyliła orzeczenie z dnia 11 stycznia 1994 r. i przekazała sprawę do ponownego rozpoznania. Izba Morska w Gdańsku z siedzibą w Gdyni rozpatrywała sprawę pomiędzy 20 marca 1995 r. a 9 lutego 1996 r. Dnia 23 lutego 1996 r. Izba wydała orzeczenie stwierdzające częściową odpowiedzialność członków załogi, uchybienia ze strony armatora promu, który nie przeprowadził niezbędnych prac naprawczych, a także wskazała na działanie czynników naturalnych. Armator, właściciel promu, delegat Ministra Transportu oraz inne strony postępowania wniosły odwołanie. Na mocy orzeczenia z dnia 26 stycznia 1999 r., notyfikowanego stronom w dniu 19 listopada 1999 r. Odwoławcza Izba Morska przy Sądzie

Wojewódzkim w Gdańsku z siedzibą w Gdyni potwierdziła częściowo odpowiedzialność armatora za wypadek. Potwierdziła również ustalenia, według których do katastrofy przyczyniły się pewne zaniedbania członków załogi, a w szczególności kapitana i starszego oficera, oraz fakt, że operacje ratunkowe były prowadzone bez koordynacji.

2. Zarzuty skarżących

W skardze skierowanej do ETPCz skarżący (w większości wdowy po marynarzach, którzy zginęli w czasie katastrofy) zarzucili, że izby morskie, które rozpatrywały ich sprawę, nie były niezawisłymi i bezstronnymi sądami w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji.

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Przed przystąpieniem do rozpatrzenia meritum skargi ETPCz musiał odnieść się do zastrzeżeń wstępnych rządu. Rząd podnosił w nich dwa zarzuty: niewyczerpanie krajowych środków odwoławczych (konkretnie możliwości wniesienia skargi konstytucyjnej), oraz niemożność przypisania skarżącym statutu ofiary w rozumieniu art. 34 Konwencji. Oba zastrzeżenia zostały odrzucone przez Trybunał. W odniesieniu do pierwszego z nich ETPCz, powołując się na swoje wcześniejsze orzecznictwo w sprawach polskich, stwierdził, iż skarga konstytucyjna nie byłaby w przedmiotowej sprawie skutecznym środkiem odwoławczym w rozumieniu art. 34 Konwencji.

W uzasadnieniu odrzucenia drugiego zastrzeżenia wstępnego Trybunał przypomniał, że pojęcie "ofiary" na gruncie art. 34 Konwencji powinno być interpretowane w sposób autonomiczny i niezależny od wewnętrznych interpretacji dotyczących pojęcia interesu czy legitymacji do działania. Ponadto, aby skarżący mógł utrzymywać, że jest ofiarą naruszenia Konwencji powinien istnieć dostatecznie bezpośredni związek pomiędzy nim a szkodą, jakiej w jego mniemaniu doznał w wyniku zarzucanego naruszenia (patrz, w szczególności *Taura i Inni przeciwko Francji*, nr 28204/95, decyzja Komisji z dnia 4 grudnia 1995 r., Decyzje i Raporty (DR) 83, str. 112, oraz *Association des amis de Saint-Raphael de Frejus i Inni przeciwko Francji*, nr 38192/97, decyzja Komisji z dnia 1 lipca 1998 r., (DR) 94, str. 124; sprawy *Comite des medecins d diplomes etranger przeciwko Francji oraz Ettahari i Inni przeciwko Francji*, (dec.), nr 39527/98 i 39531/98, 30 marca 1999; *Gorraiz Lizarraga i Inni przeciwko Hiszpanii*, wyrok z dnia 27 kwietnia 2004 r.).

Trybunał zauważył, że postępowanie przed izbami morskimi nie dotyczyło wyłącznie odpowiedzialności marynarzy i nie miało jedynie na celu dochodzenia winy indywidualnej każdego z nich. W postępowaniu tym kwestionowano zachowanie załogi, między innymi zarzucając jej, że nie zamocowała właściwie ładunku oraz to, że była niewystarczająco wyszkolona w zakresie operacji ratunkowych. Ponadto niektórym z jej członków zarzucono nieprzestrzeganie zasad manewrowania statkiem oraz nieumiejętność korzystania z kamizelek ratunkowych.

Trybunał pokreślił, że status ofiary nie zależy wyłącznie od stwierdzenia naruszenia dobrego imienia. Już sama możliwość, że powstanie sytuacja narażenia na szwank dobrego imienia daje każdemu prawo do jego obrony. Dlatego też Trybunał, wbrew twierdzeniom rządu uznał, że zastosowanie Konwencji w tej sprawie nie powinno być uzależnione od doszukiwania się winy każdego członka załogi z osobna i przyznał skarżącym status „ofiar” w rozumieniu art. 34 Konwencji.

W odniesieniu do meritum skargi Trybunał wpieryw przypomniał, że orzeczenia wydane przez izby morskie są ostateczne oraz, że prawo polskie nie przewiduje jakiegokolwiek możliwości kontroli sądowej tych orzeczeń. Dlatego też zadaniem Trybunału było rozstrzygnięcie, czy w przedmiotowej sprawie izby morskie należy uznać za bezstronny i niezawisły sąd w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji.

ETPCz przypomniał, iż ustalając, czy dany organ może być uznany za niezawisły należy w szczególności wziąć pod uwagę sposób mianowania oraz czas trwania kadencji jego członków; ich ochronę przed naciskami z zewnątrz oraz przekonanie o niezawisłość sądu (patrz, między innymi, *Finaly przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, wyrok z 25 lutego 1997 r., Zbiór 1997-1, str. 281, § 73). Z kolei przy wymogu „bezstronności” należy wziąć pod uwagę to, czy sąd nie ocenia subiektywnie którejkolwiek ze stron, ani też nie osądza jej z góry. Poza tym, sąd powinien być w sposób obiektywny bezstronny, to znaczy powinien zapewniać wystarczające gwarancje obiektywizmu, aby wykluczyć w tym względzie wszelkie wątpliwości prawne (*Pullar przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, Wyrok z dnia 10 czerwca - 1996 r., Zbiór 1996-111, str. 792, § 30).

Przechodząc do oceny okoliczności przedmiotowej sprawy Trybunał stwierdził, że członkowie izb morskich (przewodniczący i wiceprzewodniczący) są powoływani i odwoływani przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw żeglugi. Zdaniem Trybunału z faktu tego wynika, że nie mogą oni być uznani za nieusuwalnych, a nadto pomiędzy nimi a ministrami powstaje związek podległości hierarchicznej. Stąd też izby morskie w kształcie, w jakim istnieją w prawie polskim, nie mogą być uważane za niezawisłe sądy zdolne do zagwarantowania sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy, o którym mowa w art. 6 Konwencji. Dlatego też skarżący mogli, zdaniem Trybunału, mieć obiektywnie uzasadnione wątpliwości co do niezawisłości i bezstronności izb morskich (patrz, *mutatis mutandis*, *Sramek przeciwko Austrii*, wyrok z dnia 22 października 1984 r., Seria A nr 84, str. 20 § 42). Nastąpiło zatem naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji.

Trybunał przyjął do wiadomości, że Polska w ostatnim czasie zmodyfikowała regulacje prawne dotyczące izb morskich. Jednocześnie jednak zauważył, że nowe prawo nie wprowadziło możliwości wniesienia kasacji od orzeczeń odwoławczej izby morskiej, a także nie zmieniło sposobu powoływania i odwoływania przewodniczących i wiceprzewodniczących izb morskich. Prawo to nie jest zatem odpowiedzią na zarzut skarżących dotyczący braku niezawisłości i bezstronności tego rodzaju organu sądowiczego.

Stwierdzając naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji Trybunał przyznał każdemu ze skarżących kwotę 4 600 euro tytułem zadośćuczynienia za doznana krzywdę.

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCZ W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIEŃ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCZ ZA OKRES 1 STYCZNIA – 31 MARCA 2005 r.

1. Artymiak G., *Wzorzec należytego postępowania dowodowego a gwarancje przestrzegania praw człowieka w sprawach karnych – uwagi na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
2. Czubik P., *Prawo pozbawionego wolności cudzoziemca do informacji o możliwości notyfikacji konsularnej jako część prawa do rzetelnego procesu sądowego. Implikacje dla polskiego procesu karnego*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
3. Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 24 czerwca 2004 r. w sprawie von Hannover przeciwko Niemcom (dot. ochrony życia prywatnego osób publicznych w kontekście wolności prasy)* Prokuratura i Prawo nr 3/2005;

4. Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawach L. V. przeciwko Austrii oraz Woditschka i Wilfing przeciwko Austrii (dotyczące prawa karnego a orientacji seksualnej człowieka)* Prokuratura i Prawo nr 2/2005;
5. Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 8 czerwca 2004 r. w sprawie Hildy Hatsteinsdóttir przeciwko Islandii (dot. oceny legalności zatrzymania osoby nietrzeźwej)*, Prokuratura i Prawo nr 1/2005;
6. Izydorczyk J., *Zasada dwuinstancyjności polskiego procesu karnego a europejskie standardy ochrony praw człowieka – uwagi na tle art. 426 k.p.k.*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
7. Kiełtyka A., *Środki zapobiegawcze w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
8. Klejnowska M., *Przesłuchanie nieletniego w postępowaniu karnym a europejskie standardy ochrony praw człowieka*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
9. Kulesza C., Łamejko L., *Prawo do obrony w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego USA i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
10. Kurzępa B., *Świadek koronny w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz orzecznictwa europejskiego*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
11. Sykulska M., *Prawo do skutecznego środka odwoławczego na przewlekłość postępowania – skutki wyroku Kudła przeciwko Polsce dla polskiego prawa i praktyki*, Gdańskie Studia Prawnicze, Prawa Człowieka. Wczoraj-Dziś-Jutro, tom XIII 2005, s. 390-410;
12. Trzcńska A., Wiliński P., *Tymczasowe aresztowanie w świetle Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
13. Wiśniewski A., *Orzecznictwo strasburskie w sprawach przeciwko Polsce dotyczących art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy Nr 3/2004.

CZEŚĆ B

BI – Orzecznictwo ETS związane z problematyką prawnokarną

Sprawa C-469/03, wyrok z dnia 10 marca 2005 r. wydany w trybie art. 234 TWE w ramach odpowiedzi na pytanie prejudycjalne Tribunale de Bologna zadane w związku z postępowaniem karnym przeciwko F. M. Miraglii (**kluczowe zagadnienia**: obowiązywanie zasady *ne bis in idem* w prawie unijnym)³.

1. Prawo mające zastosowanie w sprawie

Przepisy wspólnotowe

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 54 Konwencji wykonawczej do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r. między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluxu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach (Dz. Urz. WE L 239 z 22 września 2000 r., str. 19, zwanej dalej „KWUS”), podpisanej dnia 19 czerwca 1990 r. w Schengen (Luksemburg).

Zgodnie ze wspomnianym art. 54:

„Osoba, wobec której wydano prawomocne orzeczenie w jednej z Umawiających się Stron nie może być ścigana w innej Umawiającej się Stronie za te same czyny pod warunkiem, że w razie jej skazania, została nałożona i wykonana kara, jest ona w trakcie wykonywania lub nie może być już wykonana na mocy przepisów prawnych tej Umawiającej się Strony, gdzie wydano orzeczenie.”

Europejska konwencja o pomocy prawnej w sprawach karnych

Przepis art. 2 lit. b) Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych, podpisanej w Strasburgu dnia 20 kwietnia 1959 r. (zwanej dalej „Europejską konwencją o pomocy prawnej”) stanowi:

„Można odmówić udzielenia pomocy prawnej:

[...]

b. jeżeli Strona wezwana uzna, że wykonanie wniosku mogłoby naruszyć suwerenność, bezpieczeństwo, porządek publiczny lub inne podstawowe interesy państwa.”

Królestwo Niderlandów wniosło następujące zastrzeżenie odnośnie art. 2 lit. b) Europejskiej konwencji o pomocy prawnej:

„Rząd Królestwa Niderlandów zastrzega sobie możliwość nienadawania biegu wnioskowi o udzielenie pomocy prawnej:

[...]

b. w zakresie, w jakim odnosi się on do ścigania lub do postępowania niezgodnego z zasadą *ne bis in idem*;

³ W prezentacji wyroku wykorzystano jego tłumaczenie na j. polski dostępne na stronach internetowych ETS.

c. w zakresie, w jakim odnosi się on do śledztwa w sprawie czynów, z powodu których osoba podejrzana jest ścigana w Niderlandach.”

Uregulowania niderlandzkie

Zgodnie z art. 36 niderlandzkiego kodeksu postępowania karnego:

- „1. Jeżeli nie wnosi się aktu oskarżenia, sąd krajowy prowadzący postępowanie jako ostatni może, na wniosek podejrzanego, wydać postanowienie o zakończeniu postępowania.*
- 2. Sąd może odroczyć wydanie postanowienia, na wniosek podejrzanego, za każdym razem na czas określony, jeżeli prokurator uprawdopodobni, że śledztwo będzie jeszcze prowadzone.*
- 3. Przed wydaniem postanowienia sąd wzywa znane mu osoby bezpośrednio zainteresowane w celu wysłuchania ich w przedmiocie wniosku podejrzanego.*
- 4. Podejrzanego zawiadamia się niezwłocznie o wydanym postanowieniu.”*

Przepis art. 255 kodeksu stanowi:

- „1. Po umorzeniu postępowania, po doręczeniu postanowienia o zakończeniu postępowania lub śledztwa, w ostatnim przypadku bez uszczerbku dla art. 12 i 246, podejrzany nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za ten sam czyn, chyba że pojawią się nowe obciążające go okoliczności.*
- 2. Nowe obciążające okoliczności mogą stanowić wyłącznie zeznania świadków lub podejrzanego, jak również pisma, dokumenty i protokoły, uprzednio nieznanne lub niepoddane analizie.*
- 3. W takim przypadku, podejrzany może być przesłuchany na posiedzeniu przez Rechtbank wyłącznie po wszczęciu postępowania przygotowawczego w przedmiocie nowych okoliczności[...].”*

W odniesieniu do wniosków o pomoc prawną w sprawach karnych, art. 552-l kodeksu postępowania karnego stanowi:

- „1. Odmawia się udzielenia pomocy prawnej, jeżeli:
[...]*
- b. przyjęcie wniosku prowadzioby do współpracy w śledztwie lub wydaniu wyroku w sprawie, które są niezgodne z zasadą stanowiącą podstawę w art. 68 [...] i art. 255 ust. 1 niniejszego kodeksu;*
- c. wniosek złożony w celach prowadzenia śledztwa dotyczącego faktów, ze względu na które podejrzany jest ścigany w Niderlandach [...].”*

2. Stan faktyczny sprawy

W ramach śledztwa prowadzonego we współpracy między władzami włoskimi i niderlandzkimi, F. M. Miraglia został zatrzymany we Włoszech w dniu 1 lutego 2001 r. na podstawie postanowienia o tymczasowym aresztowaniu wydanego przez sędziego prowadzącego śledztwo w Tribunale di Bologna. Przedstawiono mu zarzut zorganizowania, przy współudziale innych osób, przewozu z Niderlandów do Bolonii 20,16 kg środków odurzających z grupy heroiny, co jest przestępstwem karanym z art. 110 włoskiego kodeksu karnego oraz art. 80 dekretu Prezydenta Republiki nr 309/90. W dniu 22 stycznia 2002 r. sędzia na rozprawie wstępnej w Tribunale di Bologna postanowił uchylić tymczasowe aresztowanie F.M. Miraglii i zamienić je na areszt domowy. Następnie uchylono stosowanie tego środka zapobiegawczego i orzeczono wobec niego zakaz opuszczania Mondragone (Włochy). Ostatecznie sąd boloński postanowił o niestosowaniu środków zapobiegawczych, pozostawiając podejrzanemu faktyczną swobodę przemieszczania się.

Jednocześnie za to samo przestępstwo niderlandzkie organy sądowe wszczęły przeciwko F. M. Miraglii postępowanie karne w związku z przewozem około 30 kg heroiny z Niderlandów do Włoch. Pod tym zarzutem F. M. Miraglia został zatrzymany przez władze niderlandzkie dnia 18 grudnia 2000 r. i zwolniony dnia 28 grudnia 2000 r. Dnia 17 stycznia 2001 r. Gerechtshof de Amsterdam (Niderlandy) nie uwzględnił wniesionego przez prokuratora zażalenia na postanowienia Rechtbank te Amsterdam (Niderlandy) oddalające wniosek o utrzymanie aresztu.

Postępowanie karne prowadzone przeciwko podejrzanemu zostało zakończone dnia 13 lutego 2001 r. bez wymierzenia kary ani innej sankcji. W ramach tego postępowania niderlandzki prokurator nie wystąpił z aktem oskarżenia przeciwko podejrzanemu. Z akt sprawy wynika, że decyzja ta została podjęta z tego powodu, że w związku z tymi samymi zdarzeniami akt oskarżenia został wniesiony we Włoszech.

Postanowieniem z dnia 9 listopada 2001 r. Rechtbank te Amsterdam przyznał podejrzanemu odszkodowanie za szkody poniesione w związku z odbyciem aresztu tymczasowego, a także zwrot kosztów adwokata.

W dniu 7 listopada 2002 r. prokurator Rechtbank te Amsterdam odmówił nadania biegu wnioskowi o udzielenie pomocy prawnej pochodzącemu od prokuratora Tribunale di Bologna w oparciu o zastrzeżenie złożone przez Królestwo Niderlandów w odniesieniu do art. 2 lit. b) Europejskiej konwencji o pomocy prawnej, ponieważ Rechtbank „zakończył postępowanie bez wymierzania kary”.

W dniu 10 kwietnia 2003 r. włoski prokurator zwrócił się do niderlandzkich organów sądowych z wnioskiem o udzielenie informacji dotyczących wyniku postępowania karnego prowadzonego przeciwko F. M. Miraglii oraz trybu rozstrzygnięcia w tym postępowaniu w celu dokonania oceny ich ważności względem art. 54 KWUS.

W dniu 18 kwietnia 2003 r. prokurator niderlandzki poinformował prokuratora włoskiego o wstrzymaniu ścigania karnego przeciwko F. M. Miraglii. Wskazał, że względem oskarżonego zapadła „ostateczna decyzja sędziego”, która na mocy art. 255 niderlandzkiego kodeksu postępowania karnego nie pozwalała na prowadzenie jakiegokolwiek ścigania dotyczącego tego samego przestępstwa ani na współpracę sądową z władzami innego państwa, chyba że istniałyby nowe dowody przeciwko F. M. Miraglii. Niderlandzkie organy sądowe dodały, że art. 54 KWUS stanowi przeszkodę dla wykonania wniosku o współpracę sądową pochodzącego od państwa włoskiego.

Zdaniem sądu włoskiego władze niderlandzkie postanowiły nie prowadzić postępowania przeciwko F. M. Miraglii z powodu wszczęcia w międzyczasie postępowania karnego przeciwko podejrzanemu za to samo przestępstwo we Włoszech. Zatem władze niderlandzkie zastosowały niejako zapobiegawczo zasadę *ne bis in idem*.

Sąd włoski uznał taką interpretację art. 54 KWUS za błędną, ponieważ pozbawia ona obydwie Państwa Członkowskie, których sprawa dotyczy, jakiejkolwiek możliwości skutecznego rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności podejrzanego. Taka interpretacja art. 54 KWUS zdaniem sądu włoskiego stanowiłaby przeszkodę dla władz niderlandzkich w prowadzeniu postępowania karnego przeciwko F. M. Miraglii z powodu prowadzonego w tym samym przedmiocie postępowania we Włoszech, jak również dla władz włoskich w orzekaniu o winie podejrzanego. Sąd włoski dodał, że nawet przy założeniu, że nie stwierdziłby on, w przeciwieństwie do władz niderlandzkich, że wystąpiła sytuacja, w której stosuje się zasadę *ne bis in idem* i postanowił prowadzić postępowanie, byłby zmuszony do rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności F. M. Miraglii bez istotnego wkładu w postaci dowodów zgromadzonych przez władze niderlandzkie i bez pomocy prawnej z ich strony. W tych okolicznościach Tribunale di Bologna postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym **pytaniem prejudycjalnym**:

„Czy należy stosować art. 54 [KWUS], jeżeli sąd jednego państwa podejmuje decyzję o odstąpieniu od ścigania karnego bez rozstrzygnięcia merytorycznego wyłącznie z powodu uprzedniego wszczęcia postępowania w innym państwie?”

3. Odpowiedź ETS na pytanie prejudycjalne

ETS uznał, że zadając pytanie prejudycjalne sąd włoski dąży w istocie do ustalenia, czy zasada *ne bis in idem*, zawarta w art. 54 KWUS, stosowana jest w odniesieniu do decyzji organów sądowych danego Państwa Członkowskiego kończących postępowanie bez rozstrzygnięcia merytorycznego w następstwie decyzji prokuratora o zaniechaniu dalszego ścigania karnego wyłącznie z powodu uprzedniego wszczęcia postępowania karnego w innym Państwie Członkowskim przeciwko temu samemu podejrzanemu za ten sam czyn.

Zdaniem ETS decyzja organu sądowego, która została podjęta bez rozstrzygnięcia merytorycznego w następstwie decyzji prokuratora o zaniechaniu dalszego ścigania karnego wyłącznie z powodu uprzedniego wszczęcia postępowania karnego w innym Państwie Członkowskim przeciwko temu samemu podejrzanemu za ten sam czyn, nie jest prawomocnym wyrokiem wydanym w odniesieniu do tej osoby w rozumieniu art. 54 KWUS.

ETS podkreślił, że jedynie taka wykładnia pozwala na przedłożenie przedmiotu i celu owego przepisu ponad aspekty proceduralne, które zmieniają się w zależności od Państwa Członkowskiego, którego to dotyczy, oraz gwarantuje skuteczne stosowanie powyższego artykułu. Celem art. 54 KWUS jest uniknięcie sytuacji, w której osoba w wyniku skorzystania ze swobody przepływu osób, byłaby ścigana za te same czyny na terytorium kilku Państw Członkowskich (wyrok z dnia 11 lutego 2003 r. w sprawach połączonych C-187/01 i C-385/01 *Gözütok et Brügger*). Tak więc skutkiem stosowania tego artykułu w odniesieniu do decyzji kończących postępowanie karne o podobnym charakterze prawnym do decyzji będącej przedmiotem postępowania przed sądem włoskim, byłoby utrudnienie lub przeszkoda dla jakiegokolwiek konkretnej możliwości sankcjonowania czynu karalnego w Państwach Członkowskich, których to dotyczy. Z jednej strony, wspomniana decyzja kończąca postępowanie została podjęta przez organy sądowe jednego Państwa Członkowskiego bez rozstrzygnięcia w przedmiocie czynu karalnego zarzucanego podejrzanemu. Z drugiej strony, wszczęcie postępowania karnego w drugim Państwie Członkowskim w związku z tym samym czynem byłoby zagrożone, skoro wszczęcie tego postępowania uzasadniałoby zaniechanie dalszego ścigania karnego przez prokuratora w tym pierwszym Państwie Członkowskim. ETS podkreślił, że taka interpretacja rodziłaby skutki oczywiście sprzeczne z celem tytułu VI Traktatu o Unii Europejskiej, czyli utrzymaniem i rozwijaniem Unii jako przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której zagwarantowana jest swoboda przepływu osób, w powiązaniu z właściwymi środkami służącymi zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości.

W konsekwencji, zdaniem ETS, na postawione pytanie należy udzielić następującej odpowiedzi: zasada *ne bis in idem*, zawarta w art. 54 KWUS, nie znajduje zastosowania do decyzji organów sądowych danego Państwa Członkowskiego kończących postępowanie bez rozstrzygnięcia merytorycznego w następstwie decyzji prokuratora o zaniechaniu dalszego ścigania karnego wyłącznie z powodu uprzedniego wszczęcia postępowania karnego w innym Państwie Członkowskim przeciwko temu samemu podejrzanemu za ten sam czyn.

Wnioski⁴

Przedmiotowe orzeczenie nie pociąga za sobą konieczności zmiany prawa polskiego. Jest jednak istotne z punktu widzenia praktyki jego stosowania.

Podkreślenia wymaga okoliczność, iż orzeczenie ETS dotyczy stosowania zasady „*ne bis in idem*” w wymiarze transgranicznym. W związku z tym nie znajdzie tu zastosowania art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. stanowiący podstawę do zakończenia postępowania karnego (odmowa wszczęcia, umorzenie) w sytuacji wydanego wcześniej orzeczenia o prawomocnym zakończeniu postępowania przed organem krajowym.

W razie konieczności zastosowania przez polski sąd lub prokuratora zasady „*ne bis in idem*” w odniesieniu do orzeczenia organu zagranicznego, zastosowanie znajdzie art. 114 § 3 pkt 3 kodeksu karnego. Stanowi on, iż w razie wydania orzeczenia za granicą zachodzi przeszkoda do wszczęcia lub prowadzenia postępowania karnego o ten sam czyn przed sądem polskim, jeżeli wynika to z wiążącej RP umowy międzynarodowej. Z przepisu tego wyinterpretować można m.in., iż zakres stosowania tej zasady określony jest w odnośnym akcie prawa międzynarodowego.

Aktem takim jest w omawianym przypadku Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen z 1990 r. RP jest zobowiązana do stosowania większości zawartych tam przepisów na podstawie Traktatu o przystąpieniu do Unii Europejskiej z 16.04.2003 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864). W art. 3 dołączonego do Traktatu „Aktu dotyczącego warunków przystąpienia do UE i wynikających z tego dostosowania w Traktatach stanowiących podstawę Unii” Polska, od dnia przystąpienia, jest związana i stosuje przepisy dorobku Schengen w postaci, w jakiej zostały włączone w ramy UE przez Protokół dołączony do Traktatu o UE oraz akty na nich oparte lub w inny sposób z nimi związane, wymienione w załączniku I do Aktu. Załącznik wymienia min. art. 54 Konwencji. Brzmi on w sposób następujący:

„Osoba, wobec której wydano prawomocne orzeczenie w jednej z Umawiających się Stron nie może być ścigana w innej Umawiającej się Stronie za te same czyny pod warunkiem, że w razie jej skazania, została nałożona i wykonana kara, jest ona w trakcie wykonywania lub nie może być już wykonana na mocy przepisów prawnych tej Umawiającej się Strony, gdzie wydano orzeczenie.”

Z powyższego w sposób oczywisty wynika, iż zasadę „*ne bis in idem*” stosuje się wyłącznie do orzeczeń prawomocnych. Dodać należy, iż prawomocne orzeczenie, o którym mowa może zostać wydane zarówno przez sąd jak i prokuratora. Zasadność uwzględniania orzeczeń prokuratorских wynika bezpośrednio z orzeczenia Sądu I Instancji z dnia 11 lutego 2003 r. w połączonych sprawach C – 187/01 i C-385/01: *Criminal proceedings against Huseyn Gozutok* (C – 187/01) i *Klaus Brugge* (C – 385/01).

Z treści omawianego wyroku ETS wynika ponadto, iż w/w orzeczenie dotyczyć ma meritum sprawy (wydaje się, że chodziłoby tu o rozstrzygnięcie w przedmiocie winy oskarżonego).

Tak więc w sytuacji, w której polski sąd lub prokurator stanie przed koniecznością wykładni omawianej zasady, winien on oprzeć się wyłącznie na jej ujęciu określonym w Konwencji Wykonawczej Schengen oraz kierować się jej interpretacją wynikającą z orzeczeń ETS.

Krajowe organy procesowe postanowią więc o odmowie wszczęcia postępowania, a wszczęte umorzą, jeżeli orzeczenie sądu lub prokuratora z państwa należącego do obszaru Schengen będzie prawomocne oraz dotyczyło będzie wyłącznie meritum sprawy.

⁴ Wnioski zostały opracowane przez Departament Współpracy Międzynarodowej i Prawa Europejskiego Ministerstwa Sprawiedliwości i zamieszczone w 12 numerze Informacji o Prawie Europejskim i Orzecznictwie ETS.

W końcu nadmienić należy, iż nie istnieje obecnie żaden mechanizm umożliwiający efektywną wymianę informacji o orzeczeniach wydanych przez organy procesowe państw należących do obszaru Schengen. Nie utworzono dotychczas ani zbiorczej bazy danych (rejestru), ani też nie wprowadzono obowiązku wymiany informacji o orzeczeniach pomiędzy poszczególnymi państwami. Tak więc w wielu przypadkach polskie sądy i prokuratorzy pozbawione będą w praktyce niezbędnej wiedzy umożliwiającej prawidłowe orzekanie w sprawach, w których uprzednio rozstrzygnięto przed organem zagranicznym. Źródłem takiej wiedzy będzie w praktyce wyłącznie sam oskarżony lub jego obrońca.

B-VARIA⁵

Sprawa C-176/03 – postępowanie w toku; skarga wniesiona przez Komisję Europejską przeciwko Radzie na podstawie art. 35(6) TUE o stwierdzenie nieważności decyzji ramowej 2003/80/WSiSW z dnia 27 stycznia 2003 r. w sprawie ochrony środowiska poprzez prawo karne.

W skardze Komisja stwierdziła, iż bezwarunkowo popiera cele tej decyzji ramowej, jednak kwestionuje podstawę prawną w oparciu o którą wydano zaskarżony akt prawny, mianowicie przepisy art. 29, 31(e) i 34 (2) (b) Traktatu o Unii Europejskiej. Zdaniem Komisji kwestionowane środki należą do kompetencji prawa wspólnotowego. W swojej skardze Komisja wskazała przepisy Tytułu XIX (w szczególności art. 174-176 TWE) i art. 6 TWE jako prawidłową podstawę prawną dla działań w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego. Zachowania, które zgodnie z art. 2 i 3 decyzji ramowej powinny być uznane przez państwa członkowskie za przestępstwa przeciwko środowisku naturalnemu, odnoszą się do działań objętych regulacjami prawa wspólnotowego. Ponieważ art. 47 TUE ustanawia zasadę supremacji prawa wspólnotowego wobec działań objętych regulacjami Traktatu o Unii Europejskiej, zdaniem Komisji nie jest prawnie dopuszczalne uchwalanie aktów prawnych na podstawie Traktatu o Unii Europejskiej, jeżeli dana dziedzina należy do kompetencji prawa wspólnotowego.

W swojej skardze Komisja podkreśliła także, że Wspólnoty mają kompetencję aby wymagać od Państw Członkowskich nałożenia sankcji karnych, jeśli jest to konieczne w celu zapewnienia skuteczności prawa wspólnotowego. Powołując się na orzeczenie ETS w sprawie *68/88 Commission v. Greece*, Komisja stwierdziła, że Państwa Członkowskie muszą zagwarantować, iż naruszenia prawa wspólnotowego będą karane na takich samych warunkach jak podobne pod względem wagi i charakteru naruszenia prawa krajowego. Zastosowana kara winna być skuteczna, proporcjonalna i działać odstraszająco. Co więcej, akty prawa wspólnotowego mogą same definiować rodzaj sankcji karnej, jaką Państwa Członkowskie mają zastosować wobec danego działania (tak np.: w art. 31 rozporządzenia Rady EWG nr 2847/93 z dnia 12 października 1993 r. ustanawiającego system kontroli mający zastosowanie do wspólnej polityki rybołówstwa).

Ponadto Komisja stwierdziła, że jeżeli ustawodawca wspólnotowy stwierdzi, iż stosowanie się do przepisów, które ustanawia może zostać wyegzekwowane jedynie poprzez nałożenie sankcji karnych, posiada umocowanie aby wymagać od Państw Członkowskich wprowadzenia takich sankcji.

Postępowanie w sprawie skargi Komisji toczy się obecnie przed ETS.

⁵ Ze względu na brak nowych, ciekawych orzeczeń, pominięto punkt „BII – orzeczenia zapadłe w trybie odpowiedzi na pytania prejudycjalne, zawierające informacje na temat procedury zapytań prejudycjalnych w sprawach karnych”.

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ
ZA OKRES 1 stycznia – 31 marca 2005 r.

1. Dudzik B., *Europejski nakaz aresztowania – nowa forma współpracy w sprawach karnych w Unii Europejskiej*, (w) *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005;
2. Kaczmarczyk K., *Ochrona praw człowieka w Unii Europejskiej a zobowiązania Polski w tym zakresie*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
3. Koncewicz T.T., *Nowe przemyślenia wspólnotowego systemu ochrony prawnej. Zmiany jurysdykcji Trybunału Sprawiedliwości*, *Palestra* Nr 11-12/2004;
4. Koncewicz T.T., *Wspólnotowe dialogi sądowe i competence de la competence Trybunału Sprawiedliwości. W poszukiwaniu równowagi w multicytrycznym świecie prawnym*, *Palestra* Nr 1-2/2005;
5. Kunicka-Michalska B., *Niektóre dyskusyjne problemy noweli z 18 marca 2004 roku do kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, (w) *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005;
6. Nita B., recenzja książki M. Rogalskiego *Res iudicata jako przesłanka procesu karnego* (Rzeszów 2004), *Palestra* Nr 1-2/2005;
7. Nita B., *Zasada ne bis in idem w międzynarodowym obrocie karnym*, *Państwo i Prawo* Nr 3/2005;
8. Owczarek J., *Instrumenty prawa wspólnotowego w zakresie odpowiedzialności karnej osób prawnych*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* z. 2/2004;
9. Paprzycki L.K., Paprzycki R., *Europejskie - wspólnotowe - prawo karne z polskiej perspektywy* (w) *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005;
10. Paškiewicz J., *Instytucja Europejskiego Prokuratora Generalnego a polski proces karny*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
11. Rogalski M., *Zakaz ne bis in idem jako jedna z gwarancji praw człowieka w procesie karnym*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
12. Rudnicki Z., Kabat D., *Ochrona Praw Podstawowych w krajach Unii Europejskiej jako czynnik oceny legislacji*, (w) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, Cz. P. Kłak, Rzeszów 2005;
13. Sozański J., *Specyfika sądowej i pozasądowej ochrony praw człowieka w Unii Europejskiej a Karta Praw Podstawowych jako część druga Konstytucji dla Europy*, *Przegląd Sądowy* Nr 1/2005;
14. Wróbel A., (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, Zakamycze 2005;